

Inhoud

114e jaargang 2001
nummer 1

Thema Tijd

Artikelen

P.J.A.N. Rietbergen

Inleiding. Op tijd, bij de tijd: door de eeuwen heen

5

Anton van Hooff

Rad of ravijn? Het tijdsbesef bij Polybios en andere antieke historici

13

Verskilde het antieke tijdsbesef werkelijk van de joods-christelijke voorstelling? Lag de antieke wereld opgesloten in een cyclische denktrant? Dan zou de 'geschiedenis als leermeester van alle mensen' nooit nieuwe elementen of lessen toevoegen, en het gebeurde zou slechts een nieuwe samenstelling van dezelfde elementen zijn. In dit artikel staat het tijdsbesef van antieke historici centraal. Met Polybios als kroongetuige wordt geanalyseerd welk tijdsbesef aanwezig was, en wat dat betekent voor de antieke geschiedschrijving.

P.J.A.N. Rietbergen

De 'eeuwige stad' als tijdsmachine: cultuur en politiek in de 'drie Rome's'

29

Rome spreekt al vele eeuwen tot de verbeelding. Een zoektocht naar de wijze waarop de talloze bezoekers door de eeuwen heen Rome het imago van 'eeuwige stad' bezorgd hebben, wordt aan de hand van verslagen van bezoekers uit de 18^e, 19^e en 20^e eeuw ondernomen. Een analyse van de manier waarop de Italianen zelf aan dit imago hebben bijgedragen, wordt hierbij betrokken. Een verkenning van de beeldvorming van het pagane, christelijke en Italiaanse Rome door de eeuwen heen.

W.J. Boot

Het einde van de wet: de voorspellingen van kroonprins Shōtoku

56

Japan moet een gelukkig land geweest zijn: de Japanse mythologie kent wel het ontstaan van hemel en aarde, maar geen einde daarvan. De invoering van het Boeddhisme in de 6^e eeuw gooide roet in het

eten: niets was bestendig. In het tijdperk van het 11^e eeuwse 'Einde der Wer' (Mappō) was geen verlichting mogelijk. In deze tijd werden voorspellingen van kroonprins Shōtoku (574-622), die ook bekend stond als 'peetvader van het boeddhisme', ontdekt. Dit artikel analyseert hoe en waarom aan deze voorspellingen tot in de 17^e eeuw grote waarde werd toegekend.

Boekbesprekingen 74

Waarin onder andere:

Hans Bonke over **A. van der Schoor, Stad in aanwas. Geschiedenis van Rotterdam tot 1813**; J. den Boeft over **Keimpe Algra e.a., The Cambridge history of hellenistic philosophy**; F.J. Vervaeke over **Andrew Lintott, The constitution of the Roman republic**; Mathilde van Dijk over **Rosalind Brown-Grant, Christine de Pizan and the moral defence of women**; E.O.G. Haitsma Mulier over **S.K. Cohn Jr., Creating the Florentine state**; A.H. Huussen jr. over **D.M. Swetschinski, Reluctant cosmopolitans. The Portuguese Jews of seventeenth-century Amsterdam**; Anton Schuurman over **K. Gunnar Persson, Grain markets in Europe, 1500-1900**; J.R. Bruijn over **Jan Glete, Warfare at sea, 1500-1650**; A.J.C.M. Gabriëls over **Paul Britten Austin, 1812: Napoleon's invasion of Russia**; Luc Vints over **D. de la Motte and J.M. Przyblyski, Making the news. Modernity and the mass press in nineteenth-century France**; Rob van Vuurde over **Anselm van der Peet, Belangen en prestige. Nederlandse gunboat diplomacy omstreeks 1900**; Paul Schulten over **Joachim Fest, Speer. Eine Biographie**; E. van de Bilt over **Gail Williams O'Brien, The color of the law. Race, violence, and justice in the Post-World War II South**; Anke Niehof over **Hans Gooszen, A demographic history of the Indonesian archipelago**; Ellen Klinkers over **Peter Meel, Tussen autonomie en onafhankelijkheid. Nederlands-Surinaamse betrekkingen 1954-1961**

Aankondigingen 164

Mededeling 168

Inhoud

114e jaargang 2001
nummer 2

Artikelen

Guy Dejongh en Yves Segers

Een kleine natie in mutatie. De economische ontwikkeling van de Zuidelijke Nederlanden/België in de eeuw 1750-1850

171

De Zuidelijke Nederlanden maakten tussen 1750 en 1850 een ware gedaanteverandering door. Na de demografische aderlating aan het einde van de zeventiende eeuw nam de bevolkingsgroei in deze periode zeer sterk toe. In honderd jaar tijd verdubbelde het nationale inwonertal. De Malthusiaanse spanning die zo ontstond, stimuleerde het innovatie- en specialisatieproces op agrarisch gebied. Op haar beurt was de professionalisering van de landbouw, samen met de expansie van het wegennet, de drijvende kracht achter de industrialisatie in de Zuidelijke Nederlanden.

Theoretische geschiedenis en historiografie

Laetitia Gorter-van Royen

Karel V, zijn persoonlijkheid en leiderschap ...

195

Vorig jaar was het 500 jaar geleden dat Karel V werd geboren. Dit feit werd overal in Europa groots gevierd en herdacht met feestelijkheden, tentoonstellingen, congressen en nieuwe wetenschappelijke publicaties. In het verleden werd Karel als persoon in historische studies vaak bedolven onder een beschrijving van de grote en belangrijke gebeurtenissen waar hij tijdens zijn regering mee te maken kreeg, en die het verloop van de geschiedenis zo ingrijpend veranderden. In dit overzichtsartikel, waarin zes nieuwe publicaties worden besproken, krijgt Karel als persoon en als leider meer profiel.

Geoffrey Parker

Still 'Philippizing' after all these years. A review of publications commemorating the quatercentenary of Philip II's death, 1598-1998 ...

214

Waarschijnlijk is er over geen enkele Europese leider, behalve Napoleon en Hitler, meer literatuur verschenen dan over Filips II. De her-

denking van de dood van Filips II twee jaar geleden, was net als de viering van de geboorte van zijn vader, aanleiding tot het verschijnen van een nog grotere stroom van publicaties. In dit overzichtsartikel komen de belangrijkste studies aan bod die de afgelopen vijf jaar over de koning zijn verschenen, samen goed voor meer dan 25.000 pagina's.

Jacco Pekelder

Na het strijken van de Sovjet-vlag. Geschiedschrijving over de Koude Oorlog sinds 1989/1990

227

Bijna tien jaar geleden claimde de toenmalige president van de Verenigde Staten, George Bush, de overwinning van de Koude Oorlog. Sinds het einde van de Koude Oorlog heeft het historisch onderzoek naar het Oost-Westconflict, de zogenaamde 'New Cold War History' een hoge vlucht genomen. Jacco Pekelder bespreekt de inhoudelijke tendensen in de New Cold War History en schept daarmee overzicht in de enorme toestroom aan publicaties en organisaties op het gebied van de Koude Oorlog.

Boekbesprekingen

250

Waarin onder andere:

Maarten Prak over **Wolfgang Reinhard, Geschichte der Staatsgewalt. Eine vergleichende Verfassungsgeschichte Europas von den Anfängen bis zur Gegenwart**; Dirk van den Auweele over **Peter Stein, Roman law in European history**; Rob Meens over **The New Cambridge Medieval History, c. 900-1024**; Guide de Bruin over **Richard Price, British society, 1680-1880**; Jaap Jacobs over **Willem Frijhoff en Marijke Spies, 1650: bevochten eendracht. Nederlandse cultuur in Europese context**; M.E.H.N. Mout over **J.R. Christianson, On Tycho's island. Tycho Brahe and his assistants, 1570-1601**; J. Barendregt over **M. Jansen, De industriële ontwikkeling in Nederland, 1800-1850**; P.A.J. Caljé over **Frits Boterman en Piet de Rooy, Op de grens van twee culturen. Nederland en Duitsland in het Fin de Siècle**; Paul Schulten over **P. Schrijvers, Rome, Athene, Jeruzalem. Leven en werk van Prof. Dr. David Cohen**; Henk Schulte Nordholt over **A. Kahin, Rebellion to integration. West Sumatra and the Indonesian polity, 1926-1998**; Marcel Kurpershoek over **Said K. Aburish, Saddam Hussein, The politics of revenge**

Aankondigingen

323

In Memoriam

328

Inhoud

114e jaargang 2001
nummer 3

Artikelen

M.R. Wielema

Ongeloof en atheïsme in vroegmodern Europa.

332

'God bestaat niet' was lange tijd een van de meest gevaarlijke beweringen. Toch waren ongelooft en atheïsme al in de zeventiende eeuw tamelijk wijd verbreid. Recent onderzoek is bezig een wereld van verborgen gedachten en verboden teksten bloot te leggen. Ook in de 'calvinistische' Republiek werden kerk en christendom uitgedaagd door radicale spinozistische vrijdenkers.

A. J. P. Maas

Tachtigers in de wetenschap. Een nieuwe kijk op het ontstaan van de 'Tweede Gouden Eeuw' in de Nederlandse natuurwetenschap

354

In het laatste kwart van de negentiende eeuw vertoonde de Nederlandse natuurwetenschap een spectaculaire opleving. Nadat ze de gehele eeuw weinig baanbrekend was geweest, ontstond in korte tijd een bloeiperiode die wel de 'Tweede Gouden Eeuw' wordt genoemd. Traditioneel wordt deze omslag verklaard vanuit de onderwijs hervormingen die werden doorgevoerd in Nederland. Hiermee wordt echter geen recht gedaan aan de onderzoeker. Daarom is deze visie toe aan herziening.

Willem de Blécourt

Het magisch perspectief. Toverij in westelijk Nederland, 1850-1925

377

In de geschiedschrijving van westelijk Nederland zal men tevergeefs naar gegevens over toverij in de negentiende eeuw zoeken. Het einde van deze eeuw wordt eerder geassocieerd met een hernieuwde industrialisatie en een uitbreiding van communicatiemiddelen dan met toverij. Toch blijkt onder andere uit krantenberichten en lokale publicaties dat er wel degelijk heksen woonden in het westen van Nederland die in staat waren mensen te betoveren.

Maarten van Ginderachter

Mythen en martelaren in het Vlaams-nationalisme. De beeldvorming rond Rosa de Gucht-naere (1875-1942)

Rosa de Gucht-naere was één van de weinige vrouwen in België die zich tijdens het Interbellum op het publieke en politieke terrein begaf. In de loop van deze periode verschoof zij van de linker- naar de rechterzijde van het politieke spectrum en ging ze zichzelf zien als bevrijdster van het Vlaamse volk. Na haar dood in 1942 is zij de inzet geworden van een iconenstrijd tussen linkse en rechtse Vlaams-nationalisten.

Theoretische geschiedenis en historiografie

Leen Dorsman

Twaalf annalen, tien tafels en dertig erfelijke huizen. Niet-westerse geschiedenis en niet-westerse historiografie

De vaststelling dat er een enorme toename is in de belangstelling voor andere culturen is bijna het intrappen van een open deur. Deze belangstelling voor het niet-westerse heeft een pendant in de geschiedbeoefening en men spreekt dan van niet-westerse geschiedenis. Met behulp van concepten uit dit type geschiedbeoefening kan onze eigen geschiedschrijving misschien een ander gezicht krijgen.

Karin Tilmans

The canon revisited? Een nieuwe politieke theorie van de Klassieke Oudheid tot de Renaissance

*De canon aan bekende politieke denkers uit Oudheid, Middeleeuwen en Renaissance is in Janet Coleman's *A History of Political Thought* herzien in een detail- en contextanalyse. Voorheen was men niet altijd doordrongen van de noodzaak van een contextuele en conceptuele benadering, maar Tilmans maakt aan de hand van Coleman's werk duidelijk dat de beoefening van de politieke theorie zonder deze beide haast amateuristisch is.*

H.B. Teunis

Wat is feodaliteit?

430

In 1944 gaf F.L. Ganshof een definitie van feodaliteit: een rechtsstelsel dat de verplichtingen vastlegde tussen heer en vazal. Deze definitie ligt nu onder vuur. De gewoonte om bij elk teken van niet volledig vrij bezit en van verplichtingen te spreken over feodaliteit is door historici in de zestiende eeuw ontwikkeld en sindsdien klakkeloos overgenomen. Moeten we het begrip 'feodaliteit' dan maar bij de veronderdeelden van de Middeleeuwen zetten en zoeken naar een alternatief?

Ed Jonker

Kern en periferie in de Nederlandse cultuur rond 1900

438

De opvatting dat de Nederlandse cultuur in wezen burgerlijk is, blijft een vaste topos in de Nederlandse cultuurgeschiedschrijving. Echter, de ongecompliceerde begrippen 'Nederlands' en 'burgerlijk' dienen nu theoretisch geproblematiseerd te worden. Bovendien wil de politieke correctheid dat ze ook nog eens in 'Europese context' geplaatst worden.

Boekbesprekingen

444

Waarin onder andere:

A.E.M. Janssen over **Leen Dorsman e.a., Het zoet en het zuur**; Z.R. Dittich over **Louis Vos, De strijd van de witte adelaar**; Jeroen Benders over **F.Theuws en N. Roymans, Land and ancestors**; R.C. van Caenegem over **Wolfgang Stürner, Friedrich II**; E.O.G. Haitsma Mulier over **F. Ames-Lewis, The intellectual life of the early renaissance artist**; D. van der Horst over **Jonathan Scott, England's troubles. Seventeenth-century English political instability in European context**; Maarten Duijvendak over **Michael Wintle, An economic and social history of the Netherlands, 1800-1920**; Elly Touwen-Bouwsma over **C. Tsuzuki, The pursuit of power in modern Japan, 1825-1995**; Georgi Verbeeck over **Roderick McLean, Royalty and diplomacy in Europe, 1890-1914**; Henk van Zon over **J.D. Hughes, The face of the earth. Environment and world history**

Inhoud

114e jaargang 2001

nummer 4

Artikelen

Herman Kaptein

De Nederlandse textielhandel 1530-1610. Een discussie met Jonathan Israel

492

Waardoor werd Amsterdam aan het einde van de zestiende eeuw hét centrum van de wereldhandel? De discussie over deze intrigerende vraag is weer opgelaaid dankzij het overzichtswerk over de Nederlandse handelsgeschiedenis van de hand van Jonathan Israel. Nieuw onderzoek wijst uit dat al vóór de Opstand textiel naast laagwaardige goederen als graan een belangrijke plaats in de Noord-Nederlandse handel innam.

Joop Toebes

Deugd en beschaving. De Oudheid in 19^e-eeuwse schoolboeken

515

Hoort kennis van Solon, Lycurgus, Alexander, Hannibal en Caesar tot de algemene ontwikkeling van de 'beschaafde' Nederlander? Joop Toebes toont - aan de hand van negentiende-eeuwse schoolboeken - aan hoe en waarom een bepaald canon met betrekking tot de Oudheid in het geschiedenisonderwijs ontstond.

Theoretische geschiedenis en historiografie

Paul Luykx

Naar een maatschappijgeschiedenis van de DDR. Het onderzoek van het Zentrum für Zeithistorische Forschung

538

De 'Wende' van 1989 en het open stellen van de archieven van de voormalige DDR veroorzaakten een golf van nieuw onderzoek. Dit artikel neemt het onderzoek van het Zentrum für Zeithistorische Forschung (Potsdam) onder de loop, dat zich kenmerkt door een maatschappijhistorische aanpak.

Jolanda Jansen
Beelden van China

570

Het Chinabeeld heeft gedurende de voorbijgaande eeuwen al zoveel veranderingen ondergaan, dat brede generalisaties niet van toepassing zijn. In dit artikel kom verschillende Chinabeelden aan bod en hoe historici daarmee omgaan.

Kritiek

Bastiaan Willink

Kritiek op het artikel van Ad Maas 'Tachtigers in de wetenschap. Een nieuwe kijk op het ontstaan van de 'Tweede Gouden Eeuw' in de Nederlandse natuurwetenschap', TvG 114 (2001).

583

Reactie van Ad Maas

586

Boekbesprekingen

587

Waarin onder andere:

Jaap-Jan Flinterman over **D. Braund e.a., Athenaeus and his world**; A.H. Bredero over **C. Hoffman Ber-
man, The Cistercian evolution**; Wout van Bakkum
over **Christoph Cluse, Studien zur Geschichte der
Juden in den mittelalterlichen Niederlanden**; Joop
W. Koopmans over **W. Troost, Stadhouder-koning
Willem III**; M. Gijswijt-Hofstra over **Rab Houston and
Uta Frith, Autism in history**, Otto Boele over **Molly
W. Wesling, Napoleon in Russian cultural mytholo-
gy**; R. Kroes over **Robert P. Swierenga, Faith and
family. Dutch immigration and settlement in the
United States**; Marlite Halbertsma over **Arnold Labrie,
Zuiverheid en decadentie. Over de grenzen van de
burgerlijke cultuur in West-Europa 1870-1914.**

Aankondigingen

646